

DE NIEUWE LEY 10

De grote waterplas was vroeger een ijsbaan, nu particulier bezit. Aan weerszijden loopt een arm van de Nieuwe Ley. Bij deze brug komen de beekarmen weer samen en gaan verder als Voorste stroom. Door de aanleg van alle snelwegen en het kanaal is het oorspronkelijke bekenstelsel verknipt. Toch wordt zoveel mogelijk geprobeerd de oude waterstromen te handhaven. Zo loopt de Nieuwe Ley vanuit Landgoed Gorp en Rovert, door het Leypark, in 2 duikers onder het Wilhelminakanaal door.

Zowel op de oude ijsbaan als op de Nieuwe Ley wordt de IJsvogel gezien. Een vogel die moeilijk te bekijken is omdat hij snel en schuw is. Hij leeft graag bij visrijk water in een beetje bossige omgeving. Zijn nesttunnels maakt hij in steile zanderige oevers. Een ontmoeting met een IJsvogel maakt op mensen vaak een diepe indruk.

De IJsvogel is prachtig blauw, een opvallende kleur in de natuur. Welke kleuren hebben je kleren? Zoek iets in de natuur wat precies dezelfde kleur heeft. Wat heb je ontdekt en was dat moeilijk? Weet je dat de kleuren in de natuur er vaak anders uit zien omdat het licht en de vochtigheid steeds anders is. Wil je een kleurplaat over de natuur kleuren? Kijk dan op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant en download de kleurplaat.

'IJsvogel'
Fotograaf: Ad Wittgen

NIEUWE NATUUR 11

De weilanden langs de Nieuwe Ley zijn in 2005 ingericht als 'nieuwe natuur'. Dit ter compensatie voor de aanleg van de Burgemeester Bechtweg in het noordoosten. Oevers van sloten zijn minder stijl gemaakt om de diversiteit van planten en dieren te vergroten. Ook is er een stuk aangeplant als bos met verschillende bomen en struiken.

In de helling aan de andere kant van de weg zie je veel konijnenholen. Het konijn leeft in een uitgebreid gangenstelsel en het liefst in een heuvel of helling. Aan het einde van een lange gang is het nest, bekleed met buikhaar van het vrouwtje. Zij krijgt daar 5 tot 7 'worpen' van 3 tot 12 jongen. In de schemer is het hier dus een hele drukte.

De konijnen slapen dus in een hol. De konijnen slapen in een hol. Bedenk waar andere dieren zouden kunnen slapen. Waar slaapt een eend, een rups of een egel? Kijk eens rond of je nog meer slaappleatsen ziet. Weet je dat er ook dieren juist overdag slapen maar 's nachts op pad zijn. Denk maar eens aan een muis. Wil je een konijndoolhof oplossen? Kijk dan op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant

'Geleidelijke oever'
Fotograaf: Anneke Scholte

DE LANGE JAN 12

Deze visvijver heet De Lange Jan. Toen rond 1920 het Wilhelminakanaal gegraven werd stond hier een grote stoommachine die vanwege de grote schoorsteen 'Lange Jan' genoemd werd. Voor veel Tilburgers was het een doel voor een zondags uitje. Nadat het kanaal klaar was bleef deze plaats De Lange Jan heten. Voor de aanleg van de Meierijbaan in 1950 is de plas verdiept en vergroot.

Er loopt een smal pad rond deze plas. Vanaf de dijk is te zien dat langs het pad Witte en Grauwe abelen staan, een populierensoort. Deze abelen hebben een lichte stam en zachte bladeren met een witte viltige beharing aan de onderkant. In Moerenburg staan ook enkele grote Canadese populieren zoals verderop langs de Hoevense kanaaldijk.

Wanneer je omhoog kijkt langs de stam van de abeel ...kijkt deze terug. Hoe komt dat? Probeer het maar eens. Weet je dat de bladeren van populieren ruisen, zelfs bij bijna windstil weer. Wil je noteren welke dieren je langs dit Natuurontdekkpad gezien hebt? Kijk dan naar het werkblad op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant

'Schors'
Fotograaf: Anneke Scholte

natuur

opdracht

Colofon

Natuurontdekkpad Moerenburg is een initiatief van Natuurmuseum Brabant en IVN Consulentschap Brabant. Het Natuurontdekkpad is mede mogelijk gemaakt dankzij een financiële bijdrage van Gemeente Tilburg en Provincie Noord-Brabant.

Teksten: Anneke Scholte, Tilburg

Foto voorblad: Jijpla.com

Foto's op achterzijde: Saxifraga

Foundation Tilburg

Illustratie Moerenburg: Paul Maas

(illustrator), Tilburg

Illustratie Het Groene Woud: Ter

beschikking gesteld door Provincie

Noord-Brabant

Eindredactie: IVN Consulentschap

Brabant, Bostel

Productie en vormgeving: P Projects

ontwerp, advies en creatie, Udenhout

Druk: HCG Grafiegroep, Waalwijk

natuurMuseum
BRABANT

gemeente Tilburg

Provincie Noord-Brabant

Gebiedskaart Moerenburg

Legenda

Natuurontdekkpad

Wegen

0 250m

Bebouwing + erf

Akkers + weiland

Bos

NATUURONTDEKPAD MOERENBURG

Een wandeling door natuur en cultuur.

Moerenburg is een kleinschalig landelijk gebied aan de zuidoostelijke rand van Tilburg. Op 10 minuten afstand van het centrum is het een belangrijk uitloopgebied voor inwoners van Tilburg. Sinds 2005 is het een landschapspark en poort tot het Nationale Landschap Het Groene Woud. Moerenburg is sinds de Steentijd bewoond en de invloed van de mensen die er met name de laatste eeuwen geleefd hebben is in het landschap terug te zien.

Natuurontdekkpad

Op dit Natuurontdekkpad is op 12 punten interessante informatie te lezen over het verband tussen natuur en cultuur. Daarnaast is de natuur te beleven en te onderzoeken door speelse opdrachten, eventueel met een extra werkblad van onderstaande website. Op een dubbel informatiepaneel bij de start is meer te vinden over het gehele gebied en de link met het Groene Woud. Geniet tijdens de wandeling van oude bomen, bol-akkers, beken, waterplassen en alles wat daar leeft. Moerenburg is de moeite waard om te ontdekken.

Route

De route is ca. 3 km lang maar kan ook in 2 keer gelopen worden waarbij het rondje linksom 2,2 km en rechtsom 1,9 km is. De route is bijna volledig toegankelijk voor mensen met een rolstoel. Op één punt volgen zij een parallelweg (zie de kaart). Daarnaast is dit Natuurontdekkpad voor ieder die denkt: 'nooit geweten dat hier zo'n leuk klein gebied vlak bij de stad lag'. Dat kunnen zijn bewoners uit Tilburg of fietsers op doortocht. Kinderen zijn ook van harte welkom, het is een uitgelezen gebied voor een natuur-doe-middag met school of gezin.

Startpunt is het informatiepaneel op de hoek van Kommerstraat en Hoevense kanaaldijk. Langs de route staan paaltjes met een nummer en natuurhistorische wetenswaardigheden. Deze komen overeen met de nummers in de folder waar verder ingegaan wordt op de natuur met informatie en een opdracht.

Deze folder is gratis te verkrijgen bij o.a.: VVV, Natuurmuseum Brabant, Manege Hooijen, Café Zomerlust, Openbare Bibliotheek Koningsplein en de Pelgrimshoeve. Daarnaast is een digitale versie van de folder te downloaden vanaf de websites: www.ivn.nl/brabant en/of www.natuurmuseumbrabant.nl. Op deze websites zijn ook enkele extra(!) werkbladen met speelse opdrachten te downloaden die je helpen bij het nog beter ontdekken van de natuur in Moerenburg.

ZUIVER WATER

1

Deze eerste Rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) van Nederland werd in 1927 gebouwd om het water van de Tilburgse textielindustrie te zuiveren. Sinds 2005 wordt het rioolwater doorgepompt naar de RWZI in Tilburg-Noord. Deze locatie heet nu Rioolgemaal Moerenburg. Hier is nu een helofytensysteem aangelegd. Daarin wordt bij plotseling hevige regenval het afvalwater tussen de dijkjes geleid waar o.a. Riet, Lisdodde en Matte bies groeit.

Bij de wortels van de moerasplanten in het helofytenfilter leven bacteriën. Zij zetten de afvalstoffen in het water om in voedingsstoffen. De planten zetten deze voedingsstoffen weer om in zuurstof voor de bacteriën. Deze samenwerking maakt een natuurlijk filter wat afvalstoffen uit het water doet verdwijnen.

Water is ontzettend belangrijk, voor mensen maar ook voor de natuur. Water laat planten groeien en dieren kunnen er in leven of er van drinken. Op deze wandelroute kom je het op veel verschillende manieren tegen. Bekijk de kleur en helderheid. Staat het stil of stroomt het? Op welke manier stroomt het? Wil je meer bekijken in het water? Ga dan met een schepnetje en een bak of potje op pad. Download en print de 'Zoekkaart voor waterdierpjes' op: www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant en ontdek het waterleven.

'Grote Lisdodde'
Fotograaf: Jan van der Straaten

'T HUYSEN MOERENBURGH

2

Aan deze weg werd in de 14e eeuw de Hoeve Moerenborch gebouwd. Later was het de eerste pastorie van Tilburg maar raakte vervallen tijdens de reformatie. In 1750 werd Huize Moerenburg afgebroken. Wat nog overbleef zijn de fundamenten op het terrein van Rioolgemaal Moerenburg. De laagte hier in het weiland is het restant van de linkergracht.

Vroeger waren er in de mooie tuin van de pastorie waarschijnlijk ook veel vogels te vinden. Nu vallen hier de boerenzwaluwen op. Zij vliegen hier rond van maart tot en met september. De nesten zijn te vinden in open stallen of onder een dakrand. Ze leven vooral in de lucht en zijn echte acrobaten. De boer is er blij mee want ze vangen dagelijks duizenden schadelijke insecten. In het najaar verzamelen ze zich in grote groepen voor hun reis naar Afrika.

Loop tot het volgende paaltje en let op de vogels. Probeer zoveel mogelijk vogels te ontdekken. Maken ze geluid? Wat zijn ze aan het doen? Zijn ze alleen of met meer? Weet je dat als je het geluid zelf nadoet, je dan de geluiden beter onthoudt en herkent een volgende keer? Wil je kunnen afstrepen welke vogels je ziet en de namen erbij zoeken? Download en print het vogel-werkblad op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant

'Boerenzwaluw'
Fotograaf: Jan Nijendijk

DE BLAUW-SLOOT

3

"En dan hebben we nog 'nen blaauwe sloot, en as ge die ruukt dan valde dood" (Tilburgs volkslied)
De Korvelse Waterloop is van oorsprong een blauwsloot. Hierin werd het textielwater met alle verfstoffen naar Oisterwijk afgevoerd totdat men besloot tot de bouw van de RWZI. In 1970 werden in de slappe grond de damwanden met balken aangebracht om blijvend onderhoud te besparen.

In de loop van de tijd hebben bomen en struiken hun plaats veroverd langs de Korvelse waterloop. Zaden van Lijsterbes, Vlier, Krentenboompje, Wilg en Berk nestelden zich in smalle stukjes grond. Zij duwen plaatselijk het asfalt opzij of vervormen hun stam om te kunnen overleven. Boven het water jagen verschillende soorten vleermuizen. Ook worden behalve watervogels regelmatig de Witte kwikstaart gezien en soms zelfs de Gele kwikstaart.

Kijk naar de bomen en struiken aan deze kant van de waterloop. Pluk van elk een blaadje of verzamel takjes. Wat zijn de verschillen? Bekijk en voel de vorm, de kleur en de grootte. Ken je een paar namen van bomen of struiken? Weet je dat in de kleine knoppen aan de takken ook al blaadjes zitten voor het volgende jaar? Wil je een werkblad over bladeren maken? Download en print die dan van www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant

'Korvelse waterloop'
Fotograaf: Syllvester van Drunen

BOEREN LANGS DE BROEK-STAAT

4

Noordelijk ziet men de Broekstraat, de oudste straat van Moerenburg, met boerderijen uit de 19e eeuw. Hier vestigden zich precies op de grens tussen de hogere droge grond en de moerassige, lagere gedeeltes. Verderop ligt de spoorlijn naar Oisterwijk die in 1853 aangelegd werd en tevens één van de gebiedsgrenzen is. De nieuwste doorsnijding van het gebied is de noordoostelijke gelegen Burgemeester Bechtweg.

Vroeger leefde een boer nog sterker samen met de natuur dan nu. Een kerkuil die nestelde in de schuur bracht geluk. Appels werden gedroogd op de zolder en de vlierstruik op het erf zorgde voor lekkere bessenjam. De takken van het bosje geriefhout werden gebruikt voor bezemstelen, meubels en weipalen. Dat laatste zie je nog in Moerenburg terug. En ook de mussen zijn gebleven.

Kinderen speelden vroeger met weinig. Ze maakten bloemenkransjes en vlochten voor hun plezier grastouw. Probeer eens een grasarmband te vlechten. Weet je dat kinderen vroeger bijna altijd buiten speelden? Wil je nog meer natuurherinneringen maken? Kijk dan voor een leuk voorbeeld op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant

'Perenbloesem'
Fotograaf: Anneke Scholte

EEN BEEKDAL WORDT GEVULD

5

Hier stroomt de Korvelse Waterloop in de Voorste Stroom. Naar het noordwesten ziet men de oorspronkelijke dekzandrug met enkele bolle akkers. Naar het zuidoosten loopt het af naar het beekdal met weilanden en broekbossen. Om de grond droger en bruikbaar te maken, is daar in de 60-er jaren veel puin en vuil uit de stad gestort.

In de natte grond groeien veel verschillende planten, vaak tussen het gras verscholen. Dit kunnen zijn: Herderstasje, Fluitenkruid, Boterbloem, Paardenbloem, Brandnetel of Pinksterbloem. In en langs de stroom groeien Drijvend fonteinkruid, Gewoon sterrenkroos en Moerasvergeet-mij-nietje.

Zoek drie verschillende planten tussen het gras. Kunnen ze boven het gras uitkomen? Bloeien ze? Kijk eens goed hoe mooi één zo'n bloemetje is. Kun je er nog meer vinden? Weet je dat Hondsdraf en Brandnetel bijna altijd bij elkaar groeien. Als je je geprikt hebt aan de blaadjes van de brandnetel, kun je blaadjes van de hondsdraf er stevig overheen wrijven. De 'brand' verdwijnt dan. Wil je leren hoe al die bloemen heten? Kijk dan op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant voor het werkblad 'Bloemen in het beekdal'.

'Breekbeen'
Fotograaf: Jan van der Straaten

VAN WATER-MOLEN TOT VISVIJVER

6

'Den Buunder' is een visvijver in particulier bezit. In de 14e eeuw heette het Calenwiel en stond hier een watermolen. 'Kale' is een kleine waterstroom en 'wiel' betekent een plas die als overlaat gebruikt werd, hier van de Leye. Later werd het Grollegat genoemd en in de volksmond 'den Buunder' naar de vlakbij gelegen Bunderbrug op de weg naar Moergestel.

Op veel plaatsen in het gebied komt kwelwater naar boven. Kwel kan duizenden jaren oud zijn. Het is zeer schoon en ijzerhoudend water uit diepe aardlagen wat hier aan de oppervlakte komt. Verder wordt deze vijver gevoed door regen en heeft geen verbinding met de waterstromen. In het verleden zijn er voor de sportvissers verschillende soorten vissen uitgezet zoals Blankvoorn en Brasem.

Met blaadjes van de ligusterheg rondom de vijver kun je fluiten. Leg je duimen tegen elkaar zodat je de nagels ziet. Klem nu een blaadje in het spleetje wat overblijft en blaas er flink door heen. Het is even oefenen maar dan klinkt er een schril gefluit. Wie fluit het hardste? Weet je dat deze heg als ie niet gesnoeid wordt zomers bloemen krijgt die heerlijk ruiken? Wil je 'n puzzel doen over de kikkers in de vijver? Kijk dan op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant en download het werkblad over kikkerdril en kikkers.

'Riet'
Fotograaf: Jan van der Straaten

LEVEN IN EEN BOOM

7

De knotwilgen in deze wei zijn ongeveer 50-60 jaar oud. Wilgen zijn bomen van de natte grond en vaak gezet als erfafscheiding. Het zijn kenmerkende bomen voor Moerenburg. Het knotten gebeurt 's winters om de 4 tot 6 jaar. Hoe natter de boom staat hoe eerder het nodig is. Regelmatig knotten zorgt voor een langer leven.

Een knotwilg is een natuurgebiedje op zich. Boven in de boom verzamelen zich zand, houtsnippers of dood blad. Dit vormt een mooie voedingsbodem voor bijvoorbeeld een Lijsterbes, Braam of graspol. Ook dieren voelen zich er thuis. Vroeger nestelde de Steenuil hier maar ook een eend kan zijn nest in de knotwilg hebben.

Wat zou de mooiste natuurfoto vanaf deze plek worden? Maak een raampje van je handen en kijk wat er op jouw foto moet komen staan. Weiden, paarden, lucht en bomen... Laat anderen door jouw raampje kijken of vertel erover. Weet je dat echte kunstenaars die het landschap tekenen ook zo hun onderwerp uitkiezen. Wil jij ook even een echte landschapstekening maken? Kijk dan op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant voor een mooie schilderijlijst om jouw tekening!

'Handraam'
Fotograaf: Anneke Scholte

VAN WEGEN EN PLASSEN

8

In Moerenburg liggen van oudsher verschillende plassen. Deze zijn uitgediept en vergroot toen er grond nodig was voor de aanleg van de Rijkswegen rond 1950. Deze oude Eindhovenseweg is maar kort in gebruik geweest. Nu is het als Meierijbaan een belangrijke fietsroute naar Moergestel geworden.

Honderd meter richting Moergestel is bij het aanleggen van op- en afritten voor de snelwegen ook een paddenpoel gegraven. Samen met een zandstrandje voor het zonnebaden en een stapel stenen voor beschutting vormt het een mooie biotoop. Hier leven Padden, Watersalamanders, Bruine en Groene kikkers.

Er is vaak meer leven dan je denkt! Ga eens op een mooi plekje op je knieën zitten. Kijk vlak bij de grond naar wat daar groeit. Kleine plantjes of juist planten die je boven het hoofd groeien. Beweegt er ook wat? Bekijk een klein diertje op zijn weg door dit grote bos van bijvoorbeeld grassprietjes. Wat doet hij? Wat eet hij of wordt hij opgegeten? Wil je een opdracht doen met eten en gegeten worden? Kijk dan op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant voor het werkblad.

'Kamsalamander'
Fotograaf: Kees Marijnissen

BROEK-BOSSEN

9

Dit gedeelte van Moerenburg is vanouds een broekbos. 'Broek' betekent moerassig bos. Dit laag gelegen gebied ligt in het beekdal van de Oude Ley. Er groeien Zwarte els, Grauwe wilg en Zwarte bes. Door de huidige sterke waterafvoer is een deel droger en beplant met Zomereik.

In het voorjaar is dit een mooi vogelbos. De zang van de Fitis, Boomkruiper en Zwartkop zijn te horen. Ook leven er Reeën en een Bunzing en jaagt de Gewone dwergvleermuis langs de bosrand.

Ga dicht bij een boom staan en sluit je ogen. Luister eens naar de geluiden op deze plek. Wat hoor je dat niet natuurlijk is? En welke natuurgeluiden hoor je? Luister héél goed! Hou je ogen dicht. Hoe ruikt het hier? Voel nu aan de boom. Is de bast aan je huid prettig, voel je takken of blaadjes? Kun je de boom in gedachten goed voor je zien? Doe je ogen weer open. Weet je dat je de natuur nu anders ervaart omdat je hebt stilgestaan bij hoe het hier ruikt, voelt en klinkt. Wil je ook de boom 'mee naar huis nemen' en een boomspoor maken? Kijk dan op www.natuurmuseumbrabant.nl of www.ivn.nl/brabant

'Reeën'
Fotograaf: Peter Meininger